AUI, secţiunea III e, Lingvistică, tomul LII, 2006

Aspecte controversate ale paronimiei

de
ANA-MARIA MINUŢ

Le travail présente les aspects controversés de la paronymie: les divergences relatives au degré de la similitude formelle, la mise en cause de la confusion des paronymes, vue comme élément inhérent, respectivement, comme conséquence de la paronymie, l'omission fréquente de la distinction paronymie/ paronomase.

În literatura de specialitate se consideră adesea (vezi, de exemplu, Bidu-Vrănceanu/Forăscu 2005: 83) că studiul paronimelor prezintă mai mult o importanţă practică (date fiind confuziile generate de paronimie) şi mai puţin o importanţă teoretică, dat fiind faptul că paronimia reprezintă, de fapt, „un accident", nefiind în măsură să intereseze organizarea vocabularului (spre deosebire de sinonimie, antonimie, polisemie, cîmpuri lexico-semantice). Indiferent de „importanţa" care i se acordă în plan teoretic, se pot constata, însă, divergenţe în interpretarea paronimiei.

Intrat în română din limba franceză, cuvîntul *paronim* este de origine grecească, alcătuit din *para* 'alături, lîngă, aproape de' şi *onoma* 'nume' (DŞL, s.v. *paronim*, Zugun 2000: 273). Ideea că paronimele sînt cuvinte asemănătoare din punct de vedere formal este împărtăşită de toţi specialiştii, aspectului formal – esenţial, „singurul obligatoriu" (Felecan 2004: 354) în definirea paronimelor[1] – alăturîndu-i-se aspectul semantic: paronimele sînt considerate „cuvinte foarte asemănătoare ca formă sonoră (deci aproape omonime), însă mai mult ori mai puţin diferite din punctul de vedere al sensului" (Hristea 1972: 49), „cuvinte asemănătoare ca formă (se deosebesc numai prin accent, printr-un fonem sau printr-o inversiune a două foneme) şi deosebite (în măsură variabilă) în privinţa sensului" (Zugun 2000: 273), „cuvinte foarte asemănătoare sau aproape identice formal, dar al căror înţeles diferă într-o măsură mai mică sau mai mare" (Bidu-Vrănceanu/Forăscu 2005: 83), „cuvinte care, indiferent de originea lor[2], comportă o diferenţă minimă din

[1] I. Melniciuc (1997: 147) prezintă o serie de definiţii în care accentul se pune exclusiv pe asemănarea formală.

[2] Precizarea se referă la faptul că paronimia poate viza atît cuvinte cu acelaşi etimon, cît şi cuvinte cu etimoane diferite; N. Felecan (2004: 342) analizează pe larg implicaţiile provenienţei din acelaşi etimon asupra aspectului formal [diferenţele formale putînd fi explicate prin etapele diferite în care paronimele au intrat în română, ca de exemplu *asculta* (moştenit) faţă de *ausculta* (neologic), specializarea semantică a unor variante (*dependenţă*/*dependinţă*, *investi*/*învesti* etc.)] şi asupra aspectului semantic.

Menţionăm şi faptul că au fost excluse din rîndul paronimelor cuplurile formate din diverse variante – învechite, populare, regionale etc. – de pronunţare şi forma literară a aceloraşi cuvinte, ca, de exemplu: *butoneră – butonieră*, *pretin – prieten*, *indentic – identic*, deoarece termenii care

BDD-A1697 © 2006 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:04:51 UTC)

punctul de vedere al complexului sonor şi o deosebire, mai mare sau mai mică, în ceea ce priveşte sensul" (Felecan 2004: 343) etc.

Referitor la criteriul formal, divergenţe apar în legătură cu gradul de asemănare formală. Sînt general acceptate trei situaţii, fie deductibile în urma exemplelor oferite (vezi, de exemplu, Hristea 1984), fie specificate în mod expres, ca, de exemplu, în *Dicţionarul de paronime* al lui Nicolae Felecan care, pentru a oferi o clasificare „operantă", „uşor de înţeles", bazată „pe fapte formale sigure" şi care nu conduce la „o extindere exagerată a fenomenului", include în lucrarea sa perechile de felul următor: 1) „cuvinte alcătuite din acelaşi număr de foneme, dar cu distribuţie diferită": *releva*/*revela*, *antinomie*/*antonimie*, *manej*/*menaj*, *cazual*/*cauzal* etc.; 2) „cuvinte cu foneme vocalice sau consonantice corelative sau necorelative": *adapta*/*adopta*, *eminent/iminent*, *abuz*/*obuz*, *oral/orar* etc.; 3) „cuvinte cu un fonem în plus la unul dintre membrii cuplului": *abac/abacă*, *apropia*/*apropria simula/stimula*, *spic/aspic*, *albastru*/*alabastru* etc." (2004: I, II, 337). Unele lucrări (vezi Hristea 1984, Bidu-Vrănceanu/Forăscu 2005: 83) includ în categoria paronimelor şi cuvinte diferenţiate prin două foneme (de tipul *colabora*/*corobora*, *eluda*/*elucida*, *inveterat/învederat*, *conjectură*/*conjunctură*), idee considerată de N. Felecan (2004: 338) „ambiguă şi puţin convingătoare", deoarece în acest caz ar fi necesar „să admitem toate situaţiile în care două sau mai multe cuvinte se deosebesc prin două foneme, fie că ele privesc tema sau radicalul, fie afixele sau acestea în raport cu o formă de bază", motiv pentru care perechi ca „*anterior*/*ulterior*, *exmatricula*/*înmatricula*, *impecabil*/*implacabil*, *grimă*/*grimasă* (…) etc. ar trebui considerate paronime", ceea ce ar conduce la o „extindere considerabilă a fenomenului".

În ceea ce priveşte conceperea în sens larg a paronimiei, notăm că s-a atras atenţia (Felecan 2004: II, Bidu-Vrănceanu/Forăscu 2005: 84) asupra faptului că în unele dicţionare de paronime (de exemplu, cele alcătuite de Silviu Constantinescu) sînt înregistrate ca paronime cuvinte sensibil îndepărtate din punct de vedere formal, ceea ce extinde în mod nejustificat sfera paronimiei: *academist – academizant*, *accept – acceptare – accepţie* (*accepţiune*), *acceptabil*

formează aceste cupluri sînt „identici semantic, ceea ce contrazice definiţia unanim acceptată a paronimelor" (Bidu-Vrănceanu/Forăscu 2005: 84; a se vedea şi Felecan 2004: 344).

În această ordine de idei, atragem atenţia şi asupra distincţiei care s-a făcut (Hristea 1984: 28-30) între atracţia paronimică şi etimologia populară. În legătură cu fenomenul din urmă, au fost semnalate, pe de o parte, exemple de tipul *remuneraţie – renumeraţie*, *reclamaţie – lăcrămaţie*, *filigram – filigran* (în care al doilea termen reprezintă o deformare a primului termen, rezultată în urma unei false apropieri semantice), respectiv perechi de tipul *fortuit – forţat*, *vindecător – vindicativ* (a căror confuzie se explică şi prin atracţie formală, dar mai ales prin etimologia populară care vizează sensul cuvintelor).

BDD-A1697 © 2006 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:04:51 UTC)

– *acceptant*, *alegere – alesătură*, *apareiaj – aparență – apariție*, *balcaniadă – balcanism – balcanistică* (Constantinescu 2001).

Pe de altă parte, în lucrările care concep paronimia într-un sens mai restrîns, au fost introduse şi unele criterii mai rigide, inventariate de I. Melniciuc (1997: 148): radicalul comun al constituenților cuplului paronimic, identitatea accentului, apartenența la aceeaşi parte de vorbire. Printre punctele de vedere divergente cu privire la delimitarea paronimiei, I. Melniciuc întrevede o soluție în identificarea „a trei noțiuni înrudite şi, în acelaşi timp, distincte": *paronime* (veritabile), care sînt „cuvinte-perechi cu radical comun", *cvasiparonime*, „cuvinte-perechi cu radicali diferiți", *paronomază*, „fenomen recunoscut în lingvistică drept figură de stil"[3] (Melniciuc 1997: 148-149).

Alteori, se face apel în mod explicit (Bidu-Vrănceanu/Forăscu 2005: 84) sau implicit (Coteanu 1985: 128) la aşa-numitul „criteriu funcțional", a cărui luare în considerare explică accentul pus pe interpretarea paronimelor – care, dată fiind apropierea lor, pot fi confundate de vorbitori – ca sursă a unor greşeli, multe dintre ele semnalate în lucrările de cultivare a limbii.

Conform acestui punct de vedere, criteriul funcțional este esențial, dat fiind faptul că ignorarea lui ar trebui să conducă la includerea în sfera paronimiei şi a unor cupluri ca „*nas – naş*, *deputat – derutat*, *purcoi – puroi* sau *pistol – piston*, *casă – masă*, *vacă – vată*, *chelie* şi *chilie*, ceea ce nu ar servi vorbitorilor, întrucît, fiind termeni foarte cunoscuți, nu sînt confundați niciodată" (Bidu-Vrănceanu/Forăscu 2005: 83), reprezentînd, de fapt, „pseudoparonime" (= „grupuri de cuvinte care se deosebesc prin unul sau două foneme, dar care nu se pot confunda: *masă*/*casă*, *românesc*/*romanesc*"[4] etc.) (Anghelescu/ Mareş 2003: 358). Menționăm, în aceeaşi ordine de idei, că şi N. Felecan (2004: 354-355) delimitează „paronimele formale", reprezentînd termeni ai vocabularului uzual care „doar cu totul izolat" pot fi confundați, de perechile constituite din termeni „periferici", vizați în mod real de atracția paronimică.

[3] Paronomază = „figură de stil, reluare a cuvîntului de bază, dezvoltat cu scopul de a crea o imagine, dar mai ales pentru efectul sonor al expresiei (< fr. *paronomase* < gr. *paronomasia* 'cuvinte aproape asemănătoare')" (Fierăscu/Ghiță 1979: 134); „figură de stil, constînd în alăturarea de cuvinte asemănătoare ca formă, dar cu înțeles deosebit" (MDN, s.v. *paronomază*); „figură lexico-sintactică în care sînt apropiate două cuvinte paronime a căror asemănare fonetică poate fi întîmplătoare sau justificată etimologic; în paronomază se pot asocial: a) cuvinte cu sensuri total diferite: *Il a compromis son* ***bonheur****, mais pas son* ***honneur*** (Fontannier); *Am vrut să nu fiu eu de vină/ Că am avut numai atîta rădăcină/ Cît* ***a rodit*** *o* ***rodie****, şi-atît* (Arghezi); b) termeni apropiați semantic ori legați prin istorie derivativă: *La toată* ***răscrucea*** *e-o* ***cruce*** (Arghezi)" (DŞL, s.v. *paronomază*/*paronomasie*) etc. Tot în DŞL este subliniat „caracterul strict mecanic al paronomazei, completat în poezia modernă prin rafinate legături contextuale de sens, realizate pe suportul fonetic asemănător al cuvintelor: ***Naiadă*** *înainte de-a fi* ***nai****,/ ții minte, Sirinx, cînd cutreierai/Arcadia* (Philippide)".

[4] În schimb, perechea *românesc/romanesc* este inclusă, de exemplu, în dicționarele de paronime alcătuite de N. Felecan, respectiv Gh. Bulgăr.

BDD-A1697 © 2006 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:04:51 UTC)

Invocînd acelaşi criteriu al „funcționalității”, Angela Bidu-Vrănceanu şi Narcisa Forăscu (2005: 84) apreciază, în legătură cu perechile formate din termeni de strictă specialitate, că probabilitatea ca aceste cuvinte să fie confundate este extrem de mică, avînd în vedere faptul că „un vorbitor obişnuit nu le foloseşte, iar un specialist nu le va confunda niciodată”. Este vorba de cupluri precum următoarele, extrase din *Dicționarul de paronime* al lui N. Felecan (2004): *nefrotomie* ‘deschidere chirurgicală a rinichiului pentru îndepărtarea calculilor’– *nevrotomie* ‘secționare a unui nerv periferic’; *nefropatie* ‘denumire generică a bolilor de rinichi’– *nevropatie* ‘nume generic dat unor tulburări ale sistemului nervos’; *traheidă* ‘vas lemnos unicelular prin care circulă seva brută’ – *traheită* ‘inflamație a mucoasei traheii’; *antrocoză* ‘boală caracterizată prin prezența în plămîni a unor particule de cărbune’ – *antrocnoză* ‘boală a unor plante provocată de anumite ciuperci parazite’; *periuretral* ‘situat în jurul uretrei’ – *periureteral* ‘situat în jurul ureterelor’ etc.

A vedea în confuzia dintre paronime un element inerent al noțiunii respective reprezintă o opinie inacceptabilă pentru specialişti precum I. Melniciuc (1997: 149), după care „confuzia paronimelor este o consecință a necunoaşterii conținutului semantic al fiecărui cuvînt din perechea paronimică sau, altfel spus, un efect negativ al paronimiei”.

Punctele de vedere prezentate *supra* dovedesc faptul că, în abordarea paronimiei, principalele controverse sînt date de divergențele referitoare la gradul de asemănare formală, de considerarea confuziei dintre paronime un element inerent, respectiv o consecință a paronimiei, de ignorarea, frecventă, a deosebirii dintre paronimie şi paronomază.

Bibliografie

Angelescu, Gabriel/ Mareş, Emilia, *Dicționar de sinonime, omonime, paronime, antonime, pleonasme*, Editura Aula, Braşov, 2003.

Berceanu, Anton, *Dicționar de paronime*, Editura Bogdana, Bucureşti, 2004.

Bidu-Vrănceanu, Angela/ Călăraşu, Cristina/ Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana/ Mancaş, Mihaela/ Pană Dindelegan, Gabriela, *Dicționar de ştiințe ale limbii*, Editura Nemira, Bucureşti, 2005 (= DŞL).

Bidu-Vrănceanu, Angela/ Forăscu, Narcisa, *Limba română contemporană. Lexicul*, Editura Humanitas Educațional, Bucureşti, 2005.

Bulgăr, Gh., *Dicționar de paronime*, Editura Lucman, Bucureşti.

Constantinescu, Silviu, *Dicționar de paronime*, Editura Rocambole Plus, Bucureşti, 2001.

Coteanu, Ion/ Forăscu, Narcisa/ Bidu-Vrănceanu, Angela, *Limba română contemporană. Vocabularul*, ediție revăzută şi adăugită, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1985.

Felecan, Nicolae, *Paronimia în limba română. Probleme de lexic şi de cultivare a limbii, însoțite de un dicționar de paronime*, Editura Gutinul, Baia Mare, 1993.

Felecan, Nicolae, *Dicționar de paronime*, ediția a III-a, Editura Vox Cart, Bucureşti, 2004.

Fierăscu, C./ Ghiță, Gh., *Mic dicționar îndrumător în terminologia literară*, ediție revăzută şi adăugită, Editura Ion Creangă, Bucureşti, 1979.

BDD-A1697 © 2006 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:04:51 UTC)

Hristea, Theodor, *Paronimia şi importanţa ei în procesul de predare a limbii române*, în RP, 2, 1972.
Hristea, Theodor (coordonator), *Sinteze de limba română*, ediția a III-a revăzută şi din nou îmbogăţită, Editura Albatros, Bucureşti, 1984.
Marcu, Florin, *Marele dicționar de neologisme*, Editura Saeculum I.O., Bucureşti, 2000.
Melniciuc, Ion, *Probleme controversate ale paronimiei*, în *Limbaje şi comunicare*, volumul Colocviului Internațional de Ştiințe ale Limbajului, organizat de Facultatea de Litere a Universității din Suceava, ediția 1995, Editura Institutul European, Iaşi, 1997, p. 145-150.
Zugun, Petru, *Lexicologia limbii române. Prelegeri*, Editura Tehnopress, Iaşi, 2000.

BDD-A1697 © 2006 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:04:51 UTC)